כיתה ה' | תנ"ך | שיעור 3 מתוך 4 | 45 דק' | ויקרא טז

הרחבה לספר ויקרא. ממלכתי: בתכנית הלימודים בתנ"ך ליסודי הממלכתי (הנחיות הפיקוח, תשפ"ד) ספר ויקרא נלמד בכיתה ה' לצד ספר במדבר, והמיקוד הוא פרקים יט וכה (א-יג), שנלמדים ביחידה "ויקרא: קרבן, קדושה וחברה טובה". יחידה זו משלימה את שאר הספר כהרחבה. חמ"ד: בתכנון השנתי של תנ"ך חמ"ד חומש ויקרא משויך לכיתה ד' (בכיתה ה' לומדים במדבר ושמואל א), ולכן בחמ"ד היחידה מתאימה לכיתה ד' או לחזרה. ביחידה רש"י להעשרה. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

יום הכיפורים: "לפני ה' תטהרו"

🎯 מטרות השיעור

- לתאר את עבודת יום הכיפורים במשכן: אהרן נכנס לקודש הקודשים פעם אחת בשנה, ושני השעירים והגורלות.
- להסביר את הסמל של השעיר המשתלח: הוידוי על ראשו ושליחתו למדבר.
- לזהות בפסוקים את מועד יום הכיפורים (בחודש השביעי, בעשור לחודש) ואת מטרתו: "לטהר אתכם מכל חטאתיכם".
- להבין מן המשנה (יומא ח, ט) שעל פגיעה בחבר צריך קודם לבקש סליחה, ולנסח צעדים של תשובה.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה הופך מקום, אוכל וזמן ל"קודש", כלומר למשהו מיוחד?

אחרי מקום (המשכן) ואוכל (פרק יא), פרק טז מלמד על יום אחד בשנה שהוא מיוחד מכולם: יום הכיפורים. זה יום של התחלה חדשה, לאדם ולעם.

🧪 פתיחה

המורה מראה דף מקומט ומנסה ליישר אותו. שואלים: האם אפשר להחזיר אותו לגמרי לקדמותו? מה כן אפשר לעשות? אומרים: היום נלמד על יום שכולו ניסיון "ליישר" את מה שהתקלקל, בין האדם לה' ובין האדם לחברו.

📖 הסבר למורה

הפרק נפתח "אַחֲרֵי מוֹת, שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן" (את הסיפור, בפרק י, אפשר להזכיר במשפט אחד). ה' אומר שאהרן לא יבוא לקודש הקודשים בכל זמן: "וְאַל־יָבֹא בְּכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ". בסוף הפרק מתברר מתי כן: "אַחַת, בַּשָּׁנָה".

שני שעירים (תיישים) עומדים לפני אהרן, והוא מטיל עליהם גורלות: "גּוֹרָל אֶחָד לַה', וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל". רש"י מתאר: אהרן מכניס את שתי ידיו לקלפי ומוציא גורל בכל יד. ומה זה עזאזל? לפי רש"י "הוּא הַר עַז וְקָשֶׁה, צוּק גָּבוֹהַּ".

השעיר שעליו עלה הגורל "לעזאזל" נשאר חי. אהרן "וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת־שְׁתֵּי יָדָו, עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי, וְהִתְוַדָּה עָלָיו", ואז השעיר נשלח למדבר: "וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנֹתָם, אֶל־אֶרֶץ גְּזֵרָה". אפשר לשאול: האם שעיר באמת יכול "לשאת" חטאים? מה הטקס הזה עושה לאנשים שרואים אותו? (כיוון: סמל ברור לכך שאפשר להיפרד מהעבר ולהתחיל מחדש.)

המועד והמטרה: "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם", וגם "וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ". ולמה? "כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם, לְטַהֵר אֶתְכֶם: מִכֹּל, חַטֹּאתֵיכֶם, לִפְנֵי ה', תִּטְהָרוּ".

המשנה (יומא ח, ט) מוסיפה כלל חשוב: "עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ". כלומר, אם פגעתי בחבר, לא מספיק לצום או להתפלל: צריך לפייס אותו. ומה היא תשובה? הרמב"ם (הלכות תשובה ב, ב): "שֶׁיַּעֲזֹב הַחוֹטֵא חֶטְאוֹ וְיסִירוֹ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ וְיִגְמֹר בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂהוּ עוֹד", "וְכֵן יִתְנַחֵם עַל שֶׁעָבַר" (כלומר מתחרט).

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

ויקרא פרק טז, פסוק ב

(ב) וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה, דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן אָחִיךָ, וְאַל־יָבֹא בְכָל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ, מִבֵּית לַפָּרֹכֶת – אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֹן, וְלֹא יָמוּת, כִּי בֶּעָנָן, אֵרָאֶה עַל־הַכַּפֹּרֶת.

ויקרא פרק טז, פסוק ח

(ח) וְנָתַן אַהֲרֹן עַל־שְׁנֵי הַשְּׂעִירִם, גֹּרָלוֹת – גּוֹרָל אֶחָד לַה', וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל.

ויקרא פרק טז, פסוקים כא-כב

(כא) וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת־שְׁתֵּי יָדָו, עַל רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי, וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם; וְנָתַן אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר, וְשִׁלַּח בְּיַד־אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה.

(כב) וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֹנֹתָם, אֶל־אֶרֶץ גְּזֵרָה; וְשִׁלַּח אֶת־הַשָּׂעִיר, בַּמִּדְבָּר.

ויקרא פרק טז, פסוקים כט-ל

(כט) וְהָיְתָה לָכֶם, לְחֻקַּת עוֹלָם: בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם, וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ – הָאֶזְרָח, וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם.

(ל) כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם, לְטַהֵר אֶתְכֶם: מִכֹּל, חַטֹּאתֵיכֶם, לִפְנֵי ה', תִּטְהָרוּ.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "גּוֹרָל אֶחָד לַה', וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל" (טז, ח)

💭 **מפרשים:** רש"י: עזאזל "הוּא הַר עֵז וְקָשֶׁה, צוּק גָּבוֹהַּ".

📜 **כתוב:** "לִפְנֵי ה', תִּטְהָרוּ" (טז, ל)

💭 **מפרשים:** משנה, יומא ח, ט: "עֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, עַד שֶׁיְּרַצֶּה אֶת חֲבֵרוֹ".

📜 **כתוב:** "וְהִתְוַדָּה עָלָיו" (טז, כא)

💭 **מפרשים:** רמב"ם, הלכות תשובה ב, ב: תשובה היא "שֶׁיַּעֲזֹב הַחוֹטֵא חֶטְאוֹ" ו"יִתְנַחֵם עַל שֶׁעָבַר".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: הדף המקומט (4 דקות)
2. קריאת טז, ב ו-טז, ח: מתי נכנס אהרן לקודש הקודשים, והגורלות. המורה מדגים הגרלה עם שני פתקים (7 דקות)
3. קריאת טז, כא-כב בקול. דיון: מה עושה טקס השעיר המשתלח לאנשים שרואים אותו? (8 דקות)
4. קריאת טז, כט-ל: מתי ולמה. התלמידים מוצאים בפסוק את התאריך ואת המילים "לטהר" ו"תטהרו" (6 דקות)
5. המשנה והרמב"ם: בקבוצות, כל קבוצה מקבלת מצב של פגיעה בחבר ומנסחת "מתכון לתשובה" בארבעה צעדים (להפסיק, להתחרט, לבקש סליחה ולתקן, להחליט לא לחזור) (13 דקות)
6. עבודה אישית בדף העבודה (5 דקות)
7. סיכום וכרטיס יציאה (2 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. כמה פעמים בשנה נכנס אהרן לקודש הקודשים, לפי פרק טז?
2. מה עשה אהרן עם השעיר החי לפני ששלח אותו?
3. באיזה חודש וביום כמה חל יום הכיפורים, לפי הפסוק?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה לדעתכם צריך סמל מוחשי, כמו שעיר שנשלח למדבר, כדי להרגיש שאפשר להתחיל מחדש?
2. מה ההבדל בין חטא "לפני ה'" לבין פגיעה בחבר, לפי המשנה?

3. למה הרמב"ם מדגיש גם החלטה על העתיד וגם חרטה על העבר?

הערכה (מה דעתי?)

1. מה קשה יותר: לבקש סליחה או לסלוח? למה?
2. האם לדעתכם טוב שיש יום אחד בשנה שמוקדש לסליחה ולהתחלה חדשה? נמקו.

🏁 סיכום השיעור

ביום הכיפורים נכנס אהרן לקודש הקודשים, פעם אחת בשנה. אחד השעירים נשלח למדבר אחרי שאהרן התוודה על ראשו, סמל לחטאים שנשלחים הרחק. הפסוק קובע: בחודש השביעי בעשור לחודש, "לטהר אתכם מכל חטאתיכם". המשנה מוסיפה: על פגיעה בחבר צריך קודם לפייס אותו. תשובה היא להפסיק, להתחרט ולהחליט לא לחזור.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

השלימו: צעד אחד של תשובה שהכי קשה לי הוא _____, ומה שיעזור לי הוא _____.

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- להתמקד בבין אדם לחברו: לקיחת אחריות, בקשת סליחה ופיוס, בעקבות המשנה.
- לשוחח על יום כיפור בישראל היום: מה התלמידים רואים ושומעים ביום הזה בשכונה ובבית, בכבוד לכל המנהגים.
- לקרוא את טקס השעיר המשתלח כסמל, ולשאול מה הוא מבטא.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- להרחיב בעבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים ובקשר לתפילת מוסף (סדר העבודה).
- ללמוד את המשנה ביומא (ח, ט) ואת לשון הרמב"ם בהלכות תשובה.
- לחבר לחודש אלול ולעשרת ימי תשובה, ולמנהג לבקש סליחה לפני יום הכיפורים.

💡 הערות למורה

אם השיעור נלמד סמוך ליום הכיפורים, אפשר לחבר למה שהתלמידים יחוו. בפעילות התשובה מומלץ לעבוד עם מצבים מומצאים ולא עם פגיעות אמיתיות בכיתה. על הצום: הפסוק אומר "תענו את נפשתיכם"; ילדים בגיל הזה אינם חייבים לצום, ואין לשאול מי צם. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

קודש הקודשים פעם בשנה, הגורלות, השעיר המשתלח, תאריך ומטרת היום, המשנה ביומא וצעדי התשובה של הרמב"ם, ומשימה אישית: מכתב בקשת סליחה. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- ויקרא פרק טז, מכון ממרא (נוסח הפסוקים)
- רש"י על ויקרא טז, ספריא
- משנה יומא ח, ט, ספריא
- רמב"ם, משנה תורה, הלכות תשובה ב, ב, ספריא
- תכנון שנתי: תנ"ך חמ"ד ביסודי (המרחב הפדגוגי, משרד החינוך)
- הנחיות הפיקוח על הוראת המקרא: תנ"ך ממלכתי בחינוך היסודי, תשפ"ד (PDF, אתר תנ"ך ממלכתי)

מחוון: יום הכיפורים: "לפני ה' תטהרו"

1. אחת בשנה ("אחת בשנה", טז, לד), ביום הכיפורים.
2. השעיר הראשון: עלה עליו הגורל "לה'"; הוקרב כקרבן חטאת. השעיר השני: עלה עליו הגורל "לעזאזל"; נשאר חי, אהרן סמך את ידיו על ראשו והתוודה, והוא נשלח למדבר. (מספיק: הראשון לה', השני נשלח למדבר.)
3. כל תשובה מנומקת. כיוון: כשאומרים בקול, מודים באמת ולוקחים אחריות; קשה יותר להתחמק.
4. בחודש השביעי, בעשור (ביום העשירי) לחודש. המטרה: "לטהר אתכם מכל חטאתיכם", לכפר.
5. על פגיעה בחבר יום הכיפורים לא מכפר עד שמפייסים את החבר ומבקשים ממנו סליחה. כיוון לנימוק: החבר הוא זה שנפגע, ולכן צריך לתקן מולו.
6. למשל: 1. להפסיק לעשות את הדבר הלא טוב ("יעזב החוטא חטאו"). 2. להתחרט על מה שהיה ("יתנחם על שעבר"). 3. להחליט בלב לא לחזור על זה ("ויגמר בלבו שלא יעשהו עוד"). אם פגעו בחבר: גם לבקש ממנו סליחה (משנה יומא ח, ט). כל סדר מנומק מתקבל.
7. הערכה: תיאור מה שנעשה (1 נקודה), הבעת חרטה (2), הצעה לתיקון (2), החלטה לעתיד (1). כל ניסוח כן ומכבד מתקבל.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. הרחבה לספר ויקרא. ממלכתי: בתכנית הלימודים בתנ"ך ליסודי הממלכתי (הנחיות הפיקוח, תשפ"ד) ספר ויקרא נלמד בכיתה ה' לצד ספר במדבר, והמיקוד הוא פרקים יט וכה (א-יג), שנלמדים ביחידה "ויקרא: קרבן, קדושה וחברה טובה". יחידה זו משלימה את שאר הספר כהרחבה. חמ"ד: בתכנון השנתי של תנ"ך חמ"ד חומש ויקרא משויך לכיתה ד' (בכיתה ה' לומדים במדבר ושמואל א), ולכן בחמ"ד היחידה מתאימה לכיתה ד' או לחזרה. ביחידה רש"י להעשרה. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.